

Aplikace filozofické antropologie Dominika Pecky v jeho autorských prózách

Application of Dominik Pecka's Philosophical Anthropology
in His Prose Works

KLÁRA BŘEZINOVÁ

Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8628-8919>
E-mail: brezinova@ped.muni.cz

Abstract: This study presents the theological-philosophical doctrine of man according to the philosopher, theologian, priest and educator Dominik Pecka and deals with the application of Pecka's concept of the human being in his original artistic work. It presents a basic thesis answering the question of who is man, which Pecka addresses in his theological and philosophical writings. The study then reveals this thesis in the prose works, which are analyzed through the prism of Pecka's theological-philosophical anthropology. The thematic analysis includes all of the author's prose works, thus offering a comprehensive view of Pecka's prose works in terms of his anthropological philosophy based Neo-Thomism.

Abstrakt: Tato studie představuje teologicko-filozofické učení o člověku podle filozofa, teologa, kněze a pedagoga Dominika Pecky a zabývá se aplikací Peckova pojetí lidské bytosti v jeho autorské umělecké tvorbě. Předkládá základní tezi odpovídající na otázku, kdo je to člověk, jíž se Pecka věnuje ve svých teologicko-filo-

Bohemistika, 2026 (3) © The Author(s). Published by: Adam Mickiewicz University in Poznań, Open Access article, distributed under the terms of the CC Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International licence (BY-NC-ND, <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

zofických spisech. Tuto tezi pak studie odkrývá v prózách, které jsou analyzovány prizmatem Peckovy teologicko-filozofické antropologie. Tematická analýza zahrnuje všechny autorovy prózy, tudíž nabízí komplexní pohled na Peckovo prozaické dílo z hlediska jeho antropologické filozofie vycházející z novotomismu.

Keywords: Dominik Pecka, anthropological philosophy, man, integrity, order of being, order of activity, literary work

Klíčová slova: Dominik Pecka, antropologická filozofie, člověk, integrita, řád bytí, řád činnosti, literární dílo

Úvod

Tato studie chce k příležitosti 150. výročí narození Dominika Pecky, teologa, filozofa, pedagoga a spisovatele, představit jeho teologicko-filozofické učení a uměleckou literární tvorbu z hlediska Peckova pojetí antropologické filozofie. Výzkumný problém je zúžen na předložení jeho úvah k zodpovězení základní antropologické otázky: *Kdo je to člověk?* Zvolený metodologický přístup tudíž syntetizuje poznatky o člověku publikované v Peckových filozofických textech. Tyto jsou systematizovány do tezí, jejímž prizmatem je následně nahlíženo na jeho tvorbu uměleckou. Vycházíme z Peckových teologicko-filozofických textů, v nichž se věnuje člověku: *Tajemství života: aforismy* (1. vyd. 1932, použit. 2. vyd. z r. 1935), *Smysl člověka* (1. vyd. 1936), *Cesta k pravdě: základní otázky náboženské (Cesta k pravdě* 1. vyd. 1940, použit. 3. vyd. z r. 1969), *Umění žít: katolická mravouka* (1. vyd. 1947), *Škola a život* (1. vyd. 1947), *Moderní člověk a křesťanství: rozbor a podobizny* (1. vyd. 1948), *Člověk a technika* (1. vyd. 1969), *Člověk a dějiny* (1. vyd. 1969), *Člověk: filozofická antropologie I* (1. vyd. 1970), *Světlo a život* (posmrtně, 1. vyd. 1998).

Peckovu prozaickou tvorbu analyzujeme v rovině syntagmatické, v níž představujeme souvztažnost mezi jednotlivými tematicky sjednocenými prvky. V rovině paradigmatické pak demonstrujeme typizující jevy, kterých autor využívá (Bílek, 2003, s. 11–12). Tematická analýza zahrnuje všechny autorovy prózy knižně vydané, součástí zkoumání tudíž nejsou Peckovy deníkové zápisky esejistické nebo publicistické texty: *Matka Boží v Trní* (1. vyd. 1923, použit. 2. vyd. z ro-

ku 1940), *Člověčenství naše* (1. vyd. 1927), *Assunta: román* (1. vyd. 1930, použit. 2. vyd. z r. 1938), *Jarní sonata: román* (1. vyd. 1932), *Světla na moři* (1. vyd. 1935), *Kamarádka* (1. vyd. 1942, použit. 2. vyd. z r. 1948) a *Neviditelný prsten* (1. vyd. 1946).

Dominik Pecka, narozený do zbožné čejkovické rodiny v roce 1895, žil v době velkých společenských změn a dějinných událostí, které přetvářely nejen životní styl lidí, ale také jejich názory a postoje k životu vůbec. Jeho nadání, inteligence a taktéž hluboká zbožnost mu umožnily stát se knězem a pedagogem, a v roce 1969 dokonce získat čestný doktorát teologie. Díky své pedagogické a kněžské službě se každodenně setkával s lidmi, a především s mladou generací studentstva. Pecka tak byl přímým svědkem měnicího se smýšlení lidí a jejich životních způsobů. I on sám si proto kladl otázku, kdo je člověk moderní a jaký by měl být ideální člověk žijící v moderní době. Ovšem takový moderní člověk se mnohdy odkláněl od hodnot duchovních a mravních, přestože byl schopen velkého technického pokroku (Gabriel, Nový a Zouhar, 1995, s. 84). Pecka své teologicko-filozofické dílo věnoval právě člověku a jeho místu na Zemi. Kromě systemizace dosavadního vědění o člověku představil i vlastní antropologii člověka vycházející z novotomistické filozofie.

1. Kdo je to člověk?

Nejvýraznějším a nejpřínosnějším dílem filozofa Pecky je jeho třídílná antropologická studie *Člověk: filozofická antropologie* (1970–1971), v níž představuje souhrn filozofického vědění o člověku. V úvodu prvního dílu předkládá čtenáři Michelangelův obraz *Stvoření ze Sixtinské kaple*. Nevědomý člověk se probouzí z „nebytí k vědomému životu“ (Pecka, 1970, s. 5) a užasle hledí nejen na svého Stvořitele, nýbrž i „na vlastní přirozenost, která je záhadná a tajemná“ (Pecka, 1970, s. 5). Michelangelův obraz, zachycující až cosi archetypálního, je důkazem o lidském úžasu ze života a ze sebe sama.

Člověk je živá otázka. Bytost problematická par excellence. A nikdy nebude možno mu dát konečnou odpověď, která by vylučovala jakýkoli další neklid. [...] Člověk je mysterium (Pecka, 1970, s. 5).

Otázky o člověku – kým vlastně je, proč je, odkud je a k čemu je – jsou natolik závažnými, až nezodpověditelnými, že se pro Pecku stává lidská bytost mystériem, jež nebude možno nikdy zcela vysvětlit. Přesto filozof předkládá souhrn dějinného filozofického vědění, čímž přispěl k systemizaci filozofické antropologie. Ovšem Pecka se člověkem zabývá i ve vlastních filozofických úvahách. Uvedme negaci, jejímž prostřednictvím Pecka vymezuje, kým člověk není: „Člověk není nula. Není ani pouhé nadzvíře“ (Pecka, 1947a, s. 27). Poukazuje na specificky lidské vnímání světa a sebe sama ve světě, v němž člověk sice existuje, ale sám sebe z něj vyčleňuje, protože sebe sama považuje za celek (Pecka, 1936, s. 46) – svět a ostatní ke svému životu nevnímá potřebné, přestože svou podstatou není samotář.

„Není snadno říci, co je člověk“ (Pecka, 1947b, s. 9), přiznává Pecka a odkazuje se na IV. lateránský a I. vatikánský koncil, podle nichž stojí člověk na hranici dvou světů:

[...] Bůh na počátku času z ničeho stvořil obojí tvorstvo, duchové i tělesné, totiž anděly a hmotný svět a pak tvora lidského jako tvora společenského, učiněného z ducha a těla (Pecka, 1947b, s. 9).

Jako by člověk nepatřil ani do světa hmotného, ani do světa nehmotného a v tom tkví jeho roztržštěnost. Ovšem podle Pecky jsme byli „stvoření jako bytosti harmonické, bez vnitřních rozporů, s jasným poznáním rozumovým a vůlí nakloněnou k dobrému“ (Pecka, 1998, s. 154) a odmítá rozdělování člověka na muže – toho, kdo je duchovní a aktivní, a ženu – tu, která je tělesná a pasivní (žena dává život, z jejího těla pochází nový život) (Pecka, 1970, s. 64). Podle Pecky stvoření muže již obsahovalo nutnost stvoření ženy (Pecka, 1998, s. 152), proto si jsou muž a žena rovni.

Integrita

Pecka se zamýšlí nad tím, kdo je ideálním člověkem. Vybízí nás k tomu, abychom si představili „bytost prostou jakékoliv nedokonalosti, vynikající však dobrými vlastnostmi, máme v mysli ideál“ (Pecka, 1935a, s. 13). Ideál chápe jako „soujem dokonalosti jsoucna

i činnosti a nejvyšší cíl“ (Pecka, 1935a, s. 13), má tedy na mysli skutečnost očištěnou a integrální (Pecka, 1935a, s. 13). Zde je nutno uvést, že Pecka používá synonymicky výrazy *ideální* a *pravý*:

Spatříme-li bytost blízká se ideálu, řekneme: Hle, ideální člověk, ideální kněz, ideální učitel, ideální matka. Slovo ideální můžeme nahradit slovem pravý: pravý člověk, pravý kněz, pravý učitel, pravá matka. Zaměnitelnost těchto přívlastků jest již sama důkazem, že ideál jest pravda, vyšší, zdokonalená skutečnost (Pecka, 1935a, s. 13).

Tento způsob vnímání ideálů a pravosti/skutečnosti je klíčovým pro naši literární analýzu. Ideální člověk je proto člověk, který je pravý, skutečný, tedy žije v pravdě vůči sobě, vůči druhým a vůči Bohu. Skutečný člověk – ideální člověk je podle Pecky osobností integrální, je obrazem Božím v „řádu bytí“ (Pecka, 1947a, s. 27) i v „řádu činnosti“ (Pecka, 1947a, s. 27). Naopak člověk, který usiluje o vlastní emancipaci, která zahrnuje i emancipaci od Boha, pak dochází ke ztrátě sebe sama – k dezintegraci, k odosobnění (Jemelka, 1996, s. 938). Právě na integritu Pecka apeluje, protože

[...] bytí osobností znamená bytí celým člověkem, prostým jakékoliv vnitřní rozeklanosti, dvojakosti, nejasnosti a neupřímnosti, člověkem celým nejen v sobě, nýbrž i v Bohu, takže není rozpor mezi tím, co hlásá, a tím, co žije (Pecka, 1944, s. 21).

Této integrity lze dosáhnout, jsou-li v harmonii rozvíjeny a žity řád bytí a řád činnosti.

Řád bytí: stav ducha

Vrátíme-li se k obrazu Stvoření, nacházíme, co lze chápat jako řád bytí. Člověk – Boží stvoření hledí na svého tvůrce, na Boha. Bůh je nehmotný, duchový, proto je základním principem řádu bytí stav ducha, duchovní život.¹ Tento stav si můžeme vizualizovat jako směr vzhůru, kam lidstvo vzhlíží, aby se spojilo s nehmotným světem nebo

¹ Pozn. autorky: Opakem duchovního života je duchovní smrt – ateismus či bezbožnost.

se svým bohem. Tímto vzhlížením vzhůru můžeme primárně chápat modlitbu, rozjímání, meditaci a adoraci, případně duchovní četbu a duchovní rozhovor. Člověk tyto činnosti nemusí provozovat sám, v oproštění od světa a lidí, přesto však směřují k Bohu, ne k lidem. Během nich se vytváří intimní prostor, v němž se člověk ocitá sám – třeba i ve společenství dalších věřících – a prožívá spojení s Bohem či jinou duchovní bytostí. Okolí (lidé, příroda, zvířata, umění apod.) je prostředkem, ne však cílem.

Pecka poukazuje na neúplnost takového člověka, který „pěstí jen vlohý přirozené a nerozvíjí v sobě nadpřirozený obraz Boží. [...] ve všem si chce pomoci sám, kdo nemá pokoru a kdo se nemodlí“ (Pecka, 2018, s. 28). Kritizuje lidskou touhu po vymanění se z dosahu Boha.

2. Řád činnosti: stav společenského vztahu

Člověk je ovšem tvorem společenským (Pecka, 1947a, s. 27), proto je přirozeně podněcován k činnosti vůči ostatním lidským, ale i nelidským bytostem. Člověk tak navazuje společenské vztahy, které buď udržuje, nebo se jim vyhýbá, což taktéž můžeme zahrnout do řádu lidské činnosti, neboť je třeba vyvinout úsilí neinteragovat s někým. Stavem společenského vztahu jsou i takové akty, jež nejsou primárně zamýšleny pro lidi či jiné bytosti, nýbrž pro boha nebo jinou duchovní entitu. Křesťanská rétorika takové činy nazývá dobrými skutky. Ty může člověk realizovat s prvotním cílem projevit lásku či věrnost Bohu, ovšem důsledky takového konání jsou prospěšné lidem či světu, ne Bohu – Bůh dobré skutky nepotřebuje, stejně jako nepotřebuje modlitby a jiné úkony duchovního života.

Pecka hovoří o pravé osobnosti, již dosáhli pouze světci. Přestože o ni neusilovali, „nalezli osobnost, poněvadž hledali Boha“ (Pecka, 1933, s. 12). Ideálním člověkem je proto ten, který aktivně žije stav ducha a zároveň je činný ve společenských vztazích. Složky duchovní a materiální jsou v něm integrovány a harmonizovány. Jakými způsoby je tohoto možné dosáhnout, nalézáme nejen v Peckově filozoficko-teologickém díle, ale také v jeho tvorbě umělecké, již zaměřuje

na čtenářstvo ve věku, v němž přirozeně dochází k hledání pravdy, smyslu života a vhodného způsobu žití.

3. Tematická analýza Peckovy umělecké tvorby

Peckova prozaická tvorba sdílí jeden výrazný znak, jehož si lze povšimnout v narativním textu především literatury středověké (Koten, 2020, s. 94–95). V jeho umělecké tvorbě je kombinován výpravný textový typ mnohdy se zcela rovnoprávným typem explanačním, který bývá více či méně opět narativizován, aby tak nedošlo ke ztrátě prozaického charakteru. Tím však nezvratně dochází k příklonu k žánru naukovému, čímž se (zejména některé) autorovy prózy výrazně přibližují didaktizujícím či osvětovým typům publikací. Pecka, který se vlastně celý život považoval za učitele (sám se označoval jako profesor – tedy ten, kdo učí a vychovává),² měl jisté záměry, jež ve své beletristické tvorbě sledoval. Kvalitu zpracování či zapracování těchto pedagogických, či dokonce mravokárných cílů v této studii nebudeme, neboť nejsou jejím hlavním předmětem. Pro účely tohoto výzkumu je zásadní Peckův následující přístup k literatuře obecně:

Může škola někoho naučit číst – ale čte-li ten člověk knihy bludné a nemravné, bylo by lépe, kdyby číst neuměl. Může škola někoho naučit psát – ale píše-li ten člověk pornografické povídky nebo udavačské dopisy, bylo by lépe, kdyby psát neuměl (Pecka, 1947a, s. 24).

Fikční světy Peckových próz se překrývají se světem skutečným, což může zvýšit naléhavost a aktuálnost mravních poselství a ponaučení, jež autor do vyprávěcí roviny explicitně, snad až nepřirozeně/násilně vkládá – jeho primárním tvůrčím záměrem totiž byly cíle pedagogické, ne umělecké (Husák, 2012, s. 79). Ovšem skutečný svět dnes a v době Peckovy prozaické tvorby jsou dvě zcela odlišné entity,

² Pozn. autorky: Několik knih pojednávajících o jeho životě nese ve svém názvu titul „profesor“: *Ze zápisníku starého profesora*, 1940; *Starý profesor se hlásí o slovo*, 1994; *Starý profesor vzpomíná*, 1996; *Moudrost pana profesora Dominika Pecky*, 2018.

tudíž skutečnost Peckových fikčních světů je zajisté dnešním čtenářem vnímána minimálně. Ve své době patřily (nejen) jeho prózy k pozitivně přijímaným a čtenářsky oblíbeným (Řídký a Řídká, 1995, s. 9; Putna, 2010, s. 499; Sekaninová, 2000, s. 74). Pro dnešního (především mladého)³ čtenáře však může představovat kód textů Peckových próz výzvu, ne-li dokonce překážku k porozumění konkrétního fikčního světa, proto se může některým čtenářům takový fikční svět při čtení rozpadat (Fořt, 2005, s. 65–66).

Společným znakem Peckových próz je zaměření se na vykreslení postav, případně bytostí, jež v příbězích vystupují. Pecka tak čtenáři předkládá široké spektrum lidských charakterů, povah a životních osudů, jimiž dokumentuje rozličnost lidské osobnosti (Sekaninová, 2000, s. 70). Mnohé postavy procházejí zásadními vnitřními proměnami (*Matka Boží v Trní*: Evžen Tesař a Marie Jesenská; *Člověčenství naše: povídky*: poručík Eliáš; *Assunta*: Eva-Assunta; *Jarní sonata*: Julián Hodač a Mira Adamová; *Světla na moři*: kněz Petr; *Kamarádka*: spolužák Jiří Havlík; *Neviditelný prsten*: františkán Lazzarino, manžel Lisin a později mnich Francesco a mladík Neri), které jsou započaty určitým vnějším podnětem, který si postava zvnitřní, neboť jej začne považovat za zcela zásadní pro svůj život – pozemský, ale i pozemský s přesahem do života posmrtného. „Člověk celý“ (Pecka, 1969a, s. 102) je tedy podle Pecky

[...] bytostí jednotnou, poněvadž duše a tělo vytvářejí v něm organickou jednotu a nestojí proti sobě nepřátelsky. Přes tento základní dualismus duše a těla a přes své vnitřní protiklady člověk je a cítí se bytostí vnitřně jednotnou [...] duchovou i tělesnou v nerozlučné jednotě, ovšem ne jako dvě stránky rovnocenné nebo rovnomocné, nýbrž jako dvě stránky jedné a téže bytosti, z nichž jedna jest podřízena druhé – to pak znamená uznávat i vidět v člověku prvenství ducha. Jen v duchu jest člověk bytostí celou, celou v sobě a celou v Bohu (Pecka, 1969a, s. 102–103).

Tuto komplexnost těla a ducha Pecka jako prozaik dává i svým literárním postavám, proto jsou lidmi tělesnými a materiálními – potře-

³ Pecka psal krátké prózy, které měly být určeny zejména mládeži – k mravně nezávadné zábavě a poučení.

bují kontakt se světem a s lidmi, a zároveň lidmi duchovními – směřují k naplnění ducha, a tedy hledají Boha nebo alespoň moudrý životní princip, který dá jejich životu smysl.⁴ Jako pedagog ovšem Pecka vkládá do svých příběhů také někdy značně rozsáhlé části edukativní, jimiž intencionálně vychovává mravní, případně duchovní stránku čtenáře. Podle něj totiž pouze člověk může být vychováván – ani anděl, ani zvíře vychovávání být nemohou (Pecka, 1994, s. 346), a proto chce působit na čtenáře-člověka, na jehož dobrém mravním a duchovním rozvoji mu záleží.

Člověk je tvor společenský

Peckovy prózy vyprávějí příběhy o lidech, jejichž životy se setkávají i rozcházejí, vždy se však vzájemně ovlivňují. Peckův člověk nedokáže zůstat sám – izolovaný od světa, aby nebyl proměněn tím, kdo se mu z důvodu lásky stává blízkým, ba nejbližším. Taková proměna nastává v rovině myšlení, ale i činů.

Zaměříme se nejprve na vztahy mužů a chlapců k ženám a dívkám, jimž Pecka věnuje výraznou pozornost. Podmínkou, aby vznikl takový vztah, který muže/chlapce zasáhne, je setkání se ženou/dívkou, která vykazuje znaky dokonalosti. Taková žena nebo dívka má jemný charakter i vzhled, což v mužích vyvolává touhu po čistém snění, které v něm zesiluje odhodlání stát se lepším, porazit vlastní demony, a tak být hoden dívčiny pozornosti. Tyto dívky jsou tajemné, záhadné a často nedostupné, nedotknutelné až nadzemské a nepřípustné (Pecka, 1940, s. 7; Pecka, 1948, s. 116; Pecka, 1932, s. 86). Mají hluboký vnitřní život a jsou zbožné. Tím se pro muže stávají zajímavé a hodné překonávání výzev. O takových ženách se v Peckových prózách dočteme titulů jako „svěťice jasná“ (Pecka, 1940, s. 25), „princezna a ideál čistoty“ (Pecka, 1940, s. 78), „hvězda, dobrá sestra a vůdkyně k nebesům“ (Pecka, 1940, s. 79), „dobrá víla a těšitelka“ (Pecka, 1940, s. 7), „dobrodějka má“ (Pecka, 1940, s. 108), „anděl útěchy“ (Pecka,

⁴ Pozn. autorky: Ne ve všech Peckových prózách dochází explicitně k hledání Boha, nicméně touha po naplněném a smysluplně prožitém životě je přítomna vždy.

1940, s. 7), dokonce i „pomocnice v duchovních bojích“ (Pecka, 1940, s. 179), „perlička drahá, jediná“ (Pecka, 1938, s. 167), „má královna“ (Pecka, 1935, s. 21). Takto charakterizuje Pecka ženu a dívku, jež je vzorem pro ostatní, dokonce se nebojí nazývat ji dokonalou, „ideální“ (Pecka, 1940, s. 179).

Ovšem objevují se i ženské postavy, které představují jakýsi anti-ideál. Tyto také mohou být krásné, ale jejich krása nepůsobí klid, nýbrž rozrušení. Jsou to krásy tmavých typů – s tmavýma podmanivýma očima, tmavými vlasy, nosívaly červené šaty, kdežto Peckovy andělské dívky nosí většinou šaty modré nebo bílé. Tyto jsou však povahou výrazné, temperamentní až vášnivé, někdy popisovány jako marnivé, lehkovážné nebo bez pravého duchovního života – víra je jim spíše jakousi zvyklostí. Tato schematičnost není pro prozaickou tvorbu katolicky orientovaných autorů té doby ničím novým a překvapujícím,⁵ přestože někteří s touto archetypizující schematičností dokážou pracovat citlivěji, byť stále na hraně umělecké tvorby a kýče (Putna, 2003, s. 49–50). Jako zástupkyni tohoto typu ženského charakteru, jež nenaplněním stavu společenského zůstává sama v odtrženosti, uveďme například Olgu z novely *Matka Boží v Trní*, která se ztratí v platonické lásce k Evženovi Tesařovi.⁶ Olga umírá v horečkách způsobených prochlazením a vyčerpáním z probdělé výletní noci s Evženem, nicméně beznadějnou a neopětovanou láskou k Evženovi ztrácí nejen chuť žít, ale i smysl své existence vůbec. Tato dívka nezná svou vlastní hodnotu, je citově vyprahlá,⁷ proto nemá vnitřní sílu bojovat se zklamáním, které jí odmítnutí lásky způsobilo.

⁵ Pozn. autorky: Typy andělských a ďábelských ženských postav jsou obdobně charakterizovány také například u J. Durycha, J. Demla, J. Křeliny nebo N. Svobodové.

⁶ Pozn. autorky: Zde úmyslně opomíjíme Evženovo vystupování vůči dostupné a vášnivé Olze.

⁷ Pozn. autorky: Nese si trauma ze smrti matky, tedy neprožila si mateřskou lásku. Zde se nabízí odkaz na Peckův názor na osobnost sirotek, který v této próze dále uvádí: „Smutný je úděl sirotka [...] Každý musí umřít, kdo nemá matky. Matka jest život. Matka jest nejvyšší blaho života. Matka jest láska. Matka dává život a matka

Ženským kvalitám, respektive způsobu jejich dosažení však Pecka nevěnuje tolik přímých textů, jako to činí s kvalitami muže. Ženské kvality krásy, především té duchovní, jemných způsobů a dobrých mravů jsou představeny již jako výsledek nějakého úsilí, o němž se však autor nezmiňuje. Jinak je tomu s kvalitami mužských povah, jež jsou tříbeny právě prostřednictvím vztahů s oběma typy ženských charakterů. Je zjevné, že ženy Olžiny povahy pro muže brzy ztrácejí svou zajímavost a také svůj vliv na muže. Kdežto ženy podobající se andělům, princeznám či květinám se stávají pro muže hodné výzvy k zásadním změnám.

Proto se Evžen Tesař stává na popud Marie Jesenské knězem stejně jako se Petr po možná lehkomyšlném, možná prozřetelném přání krásné Cecilie: „Jeden z vás se musí stát knězem“ (Pecka, 1935, s. 19), rozhoduje pro kněžskou službu.

Dalším mužem, který mění svůj styl života, je mladík Neri, vyléčený z melancholie, který píše sonet o ušlechtilosti panny Cateriny (Kateřiny Sienské). Caterina měla také například vliv na obrácení a polepšení proutníka Francesca nebo na prohloubení víry františkána Lazzarina.

Obrácení způsobila svým obětavým činem i řeholnice Assunta, jež se nabídla k transfusi pro komisaře Durana, který dělal jejímu řádu problémy a měl Assuntu diskreditovat.

Zoufalého poručíka Eliáše silně zasáhne setkání s čistou duší dívenky Marušky, pro niž se stává pozorným, citlivým a konejší ji, že jistě již brzy se vrátí její tatínek z vojny. Paradoxně pro něj samotného je toto setkání snad více oblažujícím než pro dívenku, v jejím úsměvu totiž bylo „cosi nadzemského a nevyslovitelného, tajná moc, k níž by se utéci mohl zoufalec a zbloudilec. A Eliášovi se náhle vynořila v duchu nová vzpomínka na domov. Na doby, kdy duše jeho byla čistá a šťastná“ (Pecka, 1927, s. 86).

zachovává život. Kojí mlékem svých prsů a kojí něhou svého srdce. Nesílí se dítě, jež nemá matky. Bez matky nemožno silným být“ (Pecka, 1940, s. 232). – Proto byla Olga slabá – neměla v sobě dost lásky, a tedy dost síly, aby dokázala zvládnout Evženovo odmítnutí.

V dospívajícím mladíkovi Jiřím Havlíkovi probudila touhu po větších dobrech, moudrosti a plnohodnotném životě Jaroslava Horáková, dívka nepřístupné krásy, modrého třpytu čistých očí a zlatých kadeří (Pecka, 1948, s. 94).

Láska chudého gymnazisty Juliána Hodače k dceři továrníka Miře Adamové s sebou přináší různá napětí, ale především oběti, které Julián s veškerou samozřejmostí k zachování Miřiny pověsti rád podstoupí, i když neprávem trpí ve vězení, a dokonce mu kvůli postřelení při útěku jde o život. Z čisté lásky k Miře však vše snáší s odhodláním, které by byl býval ochotně podstoupil i Jiří Slavík pro svou platonickou lásku Hanu Voldánovou. Oba tyto studenty spojuje oddanost pro objekt jejich lásky a také čistá láska, která si nenárokuje blízkost milované osoby, poněvadž „láska stejně jako soucit je cudná“ (Pecka, 1932, s. 139).

Proměny lidských osobností ve všech Peckových příbězích jsou způsobeny vzájemným vlivem mužského a ženského elementu. Snad až na příběh Evy-Assunty, která se pro řeholní život rozhodla vlivem svého životního vzoru, jímž byla sestra Helena, „jejíž duše utkána byla ze zlatého pavučí něhy“ (Pecka, 1938, s. 72). Mnohé postavy si během hledání a upevnění své pravé životní cesty dopisují. Podporu v rozhodnutí kněžského povolání dostávají Evžen Tesař od Marie Jesenské a Petr od Cecilie Siberové, vzájemnou podporu ve své skrývané lásce si pak poskytují Julián a Mira. Zde nacházíme paralelu v dějinně známém vztahu dvou čistých duší a světců Františka a Kláry, na níž Evžen při bohoslužbě vzpomíná. Marie Jesenská mu totiž jako Klára Františkovi slibuje duchovní oddanost, a to mu dodávalo sílu v kněžském poslání vytrvat.

Člověk je tvor oduchovnělý

Všechny osudy literárních postav Peckových próz se svým způsobem potýkají s otázkou duchovního rozměru života a vlastně duchovní stránky sebe sama. Mnohé díky čisté lásce nebo hlubokému obdivu k ideálnímu člověku (tento ideální člověk je vždy vykreslen ze subjektivního pohledu dané postavy, tedy v superlativech a bez kri-

tické reflexe) nacházejí vlastní životní směr a začínají mít intenzivní duchovní život. Je pozoruhodné, že tímto ideálním člověkem je vždy žena. V novele *Matka Boží v Trní* se můžeme setkat dokonce s jakousi adorací ženy:

Země žije ženou a její neskonale krásou. Vše ideální má v ženě počátek. Ona je pramenem obětavosti a nesobeckosti, ona je přírodou určena, aby se obětovala pro rodinu, její srdce je pokladnicí lásky. Ona je typem a učitelkou oběti a duchovního úsilí. Proto nikdo nemůže býti tvrdý a lhostejný k ženě (Pecka, 1940, s. 184).

A tak se Evžen Tesař přiznává k tomu, že mu krása Marie Jesenské dala „předchuť nebeské slávy a čistých rozkoší rajských“ (Pecka, 1940, s. 180), poněvadž díky pomyšlení na její čistou duši byl schopen přemoci svá pokušení (Pecka, 1940, s. 179). U mužských hrdinů můžeme tedy vysledovat, že dokážou vnímat a ocenit ženskou krásu, která pro ně představuje jakýsi ideál životní formy. Tyto ženy mužské hrdiny povzbuzují k překonávání výzev, ke změně chování, ale i smýšlení. Někteří se díky této krásě, již vnímají jako obraz krásy Boží, rozhodnou pro stav kněžský (Petr, Evžen Tesař) nebo řeholní (Francesco), jiní (Julián Hodač, Jiří Havlík) pak oddaně následují své drahé přítelkyně, aby je zahrnovali čistou láskou. Krása ženského stvoření, jež je zjevná – fyzická, ale taktéž skrytá – krása povahy, je tak příčinou duchovního probuzení muže. Díky rozvinutí řádu činnosti – tedy společenského vztahu – se rodí nebo rozvíjí řád ducha, který směřuje k Bohu, věcem duchovním a přesahuje smrtelný život. Proto se například dostává útěchy a posily zpovědníku Raymondovi po smrti Cateriny Sienské a během modlitby slyší ve své duši Caterinin hlas, který jej upokojuje:

Neboj se, jsem zde pro tebe. Jsem v nebi pro tebe. Budu tě opatrovati a chrániti: buď klíden a neboj se ničeho (Pecka, 1946, s. 361).

Ovšem jsou i takové ženy, které nevynikají duševní čistotou a zbožností, na muže působí hrubě a „čistě smyslným kouzlem“ (Pecka, 1940, s. 184), třebaže jsou krásné, nebo dokonce výjimečné, krásné a upravené. Takovou je Giovanna z novely *Neviditelný prsten*, která je obrácena pouze do sebe, své krásy a koketerie. Představuje tak

ženu, která nejen muže brzy přestane bavit, ale především ženu, jež se „neobrátí k Bohu“ (Pecka, 1946, s. 325). Pecka sice přisuzuje tyto charaktery svým ženským postavám spíše epizodně, přesto však jsou natolik výrazné, že mohou formovat čtenářův mravní úsudek. Pokud se však setká tato neúplná žena (například nemilovaná Olga) s dospělým nezralým mužem (tím byl Evžen Tesař před dokončením své iniciační cesty být knězem v pravém smyslu), dopadá to velmi špatně. Muž zůstává ve své ješitnosti a sebestřednosti, zklamaná žena pak trpí tak, že není schopna tu tíhu unést, a ztrácí chuť a sílu žít. Možná i proto Pecka své příběhy prokládá radami, jak se takovému neštěstí vyhnout. Tyto rady mají formovat nejen čtenářovy názory, nýbrž i postoje a životní styl vůbec.

Nejvýraznější mravoučné texty v Peckových prózách se vztahují k sexuálně výchovnému ponaučení mladých čtenářů, potažmo čtenářek. Nachází se v několika jeho novelách (*Matka Boží v Trní*, povídky *Manželství Armanda Heinera* a *Panenství* ve sbírce *Člověčenství naše: povídky, Kamarádka: román, Neviditelný prsten*), *Jarní sonata* obsahuje dokonce desítky stran věnovaných této mravní výchově a odstrašení od probouzení sexuality mimo posvátný stav manželský. Kromě příběhových částí, v nichž je vykreslována čistá láska až asexuální mladíka (Jiří Slavík zamilovaný do ještě třináctileté Haničky Voldánové v modrých šatečkách, Julián Hodač zamilovaný do nedosažitelné Miry Adamové) ke krásné, něžné a čisté dívce autor vložil i explicitní varování před onanií, které se gymnazisté oddávají. Účinek těchto pasáží na čtenáře i čtenářky je jistě značný, věnuje-li tomuto tématu Pecka štedrých 14 stran celkem 215stránkové prózy. Výchovný dosah na čtenářstvo je dále umocněn básnickými pasážemi, které můžeme nazvat básnickým pamfletem na Onana, latinskými výroky, ale taktéž citacemi z údajné lékařské knihy, v níž si student Lev Burian čte o následcích onanie pro nervovou soustavu, smyslové (poruchy zraku a sluchu) i pohlavní ústrojí, duševní život, o poruchách funkčních a organických i zvýšené unavitelnosti těla až po různé neuralgie. Sám pak na sobě začíná pozorovat první známky těchto následků, mezi nimiž je kromě bolestí v hlavě, předrážděnosti,

slabé vůle nebo nespavosti dokonce nechut' k životu (Pecka, 1932, s. 149–150). Mladík svíjející se v horečkách na posteli, zápasící s depresí, již téměř šílený (Pecka, 1932, s. 150), odsouzený k „rozpadu a zániku“ (Pecka, 1932, s. 150) je příliš silným literárním obrazem, který má mladé čtenářstvo varovat před probouzením sexuálního pudu. Přímé citace ze zmíněné lékařské knihy, která obsahuje zřejmě nejnovější poznání doby, v níž se příběh odehrává, tak apelují na pravdivost svého obsahu, a lze tedy polemizovat, zda je *Jarní sonata* textem uměleckým, nebo nakonec spíše textem naukovým (Ingarden, 1967, s. 115).

Ve zcela odlišném stavu než „malomocný“ (Pecka, 1932, s. 42) Lev Burian se nachází hrdinka Eva (budoucím řeholním jménem Assunta) ve chvíli, kdy se rozhoduje pro zasvěcený život:

V duši se však vyjasnilo. Poznávala určitě, že není povolána pro svět. Viděla, že svět je dosti veliký pro malé lásky, pro lásku velkou však nikoliv. [...] Blažený den, kdy mlčí svět a mluví Bůh: kdy mysl pomíjí časné věci a odvažuje věčné! (Pecka, 1938, s. 135 a 138).

Člověk je stvořen k obrazu Božímu

Hlavní postavy Peckových příběhů jsou charakteristické svou dynamikou, tedy tendencí k proměně. Toto lze mnohdy vysledovat také u postav epizodních, které se objeví v příběhu pouze jednorázově (Petrů, 2000, s. 104), případně se k nim vyprávění ještě jednou vrátí, nebo u postav vedlejších. Takovou epizodní postavou je například Jiří Slavík milující Hanu Voldánovou – u něj jako pubertálního chlapce došlo ke změně chování láskou k Haně, pro jejíž úsměv dělá učiteli zeměpisu „slona“ (Pecka, 1932, s. 72). Vedlejší postavou, jejíž vývoj lze sledovat, může být třeba Francesco, který se z proutníka a pijana stává trpělivým působením Cateriny Sienské pokorným a zbožným mužem. Jak hlavní, tak také vedlejší a epizodní postavy tedy procházejí procesem proměny, který je od samého počátku až do konce provázen především duchovně přítomným člověkem, který již sám dosáhl onoho hlubšího poznání a komplexity života. Těmito průvodčími jsou vždy panenské dívky nebo ženy, které až na výjimku Evy-

Assunty sledují a doprovázejí muže. V tomto nacházíme společný znak Peckových próz s románem zasvěcení, jenž vlastně vychází z výchovného románu, který je „ve své podstatě hluboce moralistický“ (Hodrová, 1993, s. 74), což považujeme za jednu z nejvýraznějších charakteristik Peckovy umělecké literatury.

Hrdina, který si projde někdy až bolestnou cestu proměny za očistěním se od pozemských slastí a oproštěním se od tělesné touhy po ženě, najednou nachází nový rozměr svého bytí, rozměr, v němž je napojen na Boží přítomnost a její účinky. Hodnotu svého života zkoumá prizmatem jeho přínosu nejen pro pozemský život, všechno jeho konání již má přesah až za hranici smrti, a stává se tak nekonečné, nesmrtelné. Mužské postavy na konci své iniciační cesty se však vlastně navracejí na samý počátek všeho, protože

[...] před hříchem byli první lidé prosti smyslné žádostivosti a tělesné smrti, jakož i nemoci a jiných strastí, jež se smrtí souvisí. Byli stvořeni jako bytosti harmonické, bez vnitřních rozporů, s jasným poznáním a vůlí nakloněnou k dobrému (Pecka, 1998, s. 154).

Proto tedy i když vnímáme proměnu hrdiny jako jeho cesty vpřed, spíše jde vlastně o návrat do přirozeného stavu, jenž byl Bohem všem lidským stvořením určen.

Ten stav nazývají Otcové stavem neporušenosti nebo integrity (Pecka, 1998, s. 154).

Tento termín Pecka jako filozof, teolog, ale i pedagog přebírá pro své učení, analyzuje jej a zároveň jej prezentuje svému čtenářstvu i studentstvu jako žádoucí cíl. Nalezení stavu integrity je totiž předpokladem člověka pro dosažení stavu svatosti (Pecka, 1998, s. 154).

Mezi hrdiny Peckových próz došli stavu integrity explicitně ti, kteří se rozhodli dát se do kněžské služby, tedy Petr a Evžen Tesař, a Eva-Assunta a Caterina Sienská, jež našly opravdový smysl života jako řeholnice. Tito všichni prožívají naplněný život v oddanosti Bohu a službě lidem. Potenciál dosáhnout stavu integrity pak podle Pecky mají ti, kteří v sobě potlačují sobeckost, jež je vztažena především na

sexuální touhy,⁸ pak se totiž jejich manželský stav může stát „pečetí živou andělské, nadlidské smlouvy“ (Pecka, 1940, s. 149).

Postavami, které jistě dosáhly nejen stavu integrity, ale taktéž stavu svatosti, a tudíž se dostaly do nebe, jsou dvě ženské hrdinky, jedna je inspirovaná skutečnou historickou postavou, druhá pochází z autorovy představitosti. Caterina Sienská, která dokonce z nebe po své smrti promlouvá ke svému zpovědníku Raymondovi, aby jej utěšila. A Eva-Assunta, která přijala nejen symbolické řeholní jméno *Nanebevzatá*, nýbrž i ve svátek Nanebevzetí umírá. Z toho můžeme usuzovat, že tak jako nesla jméno Marie, Matky Boží, jejíž tělo bylo po smrti vzato do nebe, byla i duše Evy-Assunty přijata do Božího království. Obě tyto ženy – jak Caterina, tak Eva-Assunta – prožily naplněný život jak v řádu činnosti, tedy ve vztahu k druhým lidem, tak i v řádu ducha, tedy ve vztahu k Bohu. Dosáhly tak harmonie mezi materiální a duchovní povahou své lidské podstaty. Naplnily tak Boží záměr s člověkem, jímž je být k obrazu Božímu, a tedy být ve vzájemnosti a harmonii.

Závěr

Dominik Pecka nejen ve svých teologicko-filozofických spisech odkrývá, kdo je to člověk, kdo je člověk moderní, a především kdo je člověk ve své podstatě a úplnosti. Tajemství člověka se věnuje taktéž ve svých prózách a odhaluje šíři a hloubku jeho bytí ve světě i mimo něj. Přestože Pecka vypráví příběhy o mužských hrdinech a ženských hrdinkách, z hlediska naplnění podstaty člověčenství, jež má přesah do posmrtného života, své poslání naplnili jistě pouze ti, kteří se vydali kněžskou nebo řeholní cestou. U hrdinů a hrdinek, kteří si zvolili stav manželský, není dosažení nebeského království v závěru příběhů ani implicitně naznačeno, byť v to čtenářstvo může doufat a na základě iniciační zkušenosti hrdinů to i očekávat. Toto je tedy přímým dokladem, že podle Peckova učení je „vidět v člověku prvenství du-

⁸ „Nehledě k tomu, že pochybuji o mužích této doby, co se týče čistoty jejich“ (Pecka, 1940, s. 148).

cha“ (Pecka, 1969, s. 91). Kněžský či řeholní stav klade ducha na první místo již ze své celibátní podstaty, v manželství se projevuje duchovní rozměr touhou dvou milujících se bytostí po věčné jednotě, neboť skrze ni se „dotýká člověk věčnosti“ (Pecka, 1939, s. 109).

Prameny

Prózy

- PECKA, D. (1927). *Člověčenství naše: povídky*. Jihlava: nákladem vlastním.
PECKA, D. (1932). *Jarní sonata: román*. Olomouc: Družina literární a umělecká.
PECKA, D. (1935b). *Světla na moři*. Brno: Akord.
PECKA, D. (1938). *Assunta: román*. Brno: Dědictví sv. Cyrila a Metoděje.
PECKA, D. (1940). *Matka Boží v Trní*. Olomouc: Družina literární a umělecká.
PECKA, D. (1946). *Neviditelný prsten: román*. Praha: Vyšehrad.
PECKA, D. (1948). *Kamarádka: román*. Praha: Vyšehrad.

Teologicko-filozofické monografie

- PECKA, D. (1933). *Svatí a lidé*. Praha: Ústředí katolického studentstva.
PECKA, D. (1935a). *Tajemství života: aforismy*. Praha: Ústředí katolického studentstva.
PECKA, D. (1936). *Smysl člověka*. Brno: Akord.
PECKA, D. (1939). *Tvář člověka*. Brno: Akord.
PECKA, D. (1944). *Ze zápisníku starého profesora*. Praha: Vyšehrad.
PECKA, D. (1947a). *Škola a život*. Frýdek: Exerciční dům.
PECKA, D. (1947b). *Umění žít: katolická mravouka*. Praha: Vyšehrad.
PECKA, D. (1969a). *Cesta k pravdě: základní otázky náboženské*. Praha: Vyšehrad.
PECKA, D. (1969b). *Člověk a dějiny*. Praha: Vyšehrad.
PECKA, D. (1969c). *Člověk a technika*. Praha: Vyšehrad.
PECKA, D. (1970). *Člověk: filozofická antropologie I*. Řím: Křesťanská akademie.
PECKA, D. (1994). *Starý profesor se hlásí o slovo*. Český Těšín: Cor Jesu.
PECKA, D. (1998). *Světlo a život*. Svitavy: Trinitas.
PECKA, D. (2018). *Moudrost pana profesora Dominika Pecky*. Brno: Cesta.

Sekundární literatura

- BÍLEK, P. A. (2003). *Hledání jazyka interpretace k modernímu prozaickému textu*. Brno: Host.

FOŘT, B. (2005). *Úvod do sémantiky fikčních světů*. Brno: Host.

- GABRIEL, J., NOVÝ, L. a ZOUHAR, J. (ed.). (1995). *Česká filozofie ve 20. století I: směry, osobnosti, problémy*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity.
HODROVÁ, D. (1993). *Román zasvěcení*. Jinočany: H & H.
HUSÁK, P. (2012). *Osobnost Dominika Pecky: vývoj pojetí kněžství v prostředí českého katolicismu ve 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
INGARDEN, R. (1967). *O poznávání literárního díla*. Praha: Československý spisovatel.
JEMELKA, P. (1996). Příroda, technika a člověk v díle Dominika Pecky. *Filozofický časopis* 44(6), 937–942.
KOTEN, J. (2020). *Poetika narativního komentáře. Rétorický vypravěč v české literatuře*. Brno: Host.
PETRŮ, E. (2000). *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico.
PUTNA, M. C. (2003). *Jaroslav Durych*. Praha: Torst.
PUTNA, M. C. (2010). *Česká katolická literatura v kontextech. 1918–1945*. Praha: Torst.
ŘÍDKÝ, A. a ŘÍDKÁ, A. (1995). *Prof. Dominik Pecka. 1895–1995*. Čejkovice: Farní úřad Čejkovice.
SEKANINOVÁ, M. (2000). Beletrie Dominika Pecky. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, V. Řada literárněvědná bohemistická* 44(3), 2000, 69–79.